

Sváb Ágnes

A dán népfőiskolai rendszer és az anyanyelvoktatás

A dán népfőiskola bemutatása

A dániai népfőiskola (*folkhojskole*) (1) intézménye egészen különleges az európai oktatási rendszerben. Olyan képzési formáról van szó, amely 16 év felett bármelyik dán állampolgár számára elérhető, sok helyen felső korhatár nélkül, sőt bizonyos népfőiskolákon 55+ programot is hirdetnek az úgynevezett harmadik korban lévő idősebb embereknek, népszerűsítve az élethosszig tartó tanulás eszméjét (2). (A 2009-es év legidősebb résztvevője 84 éves volt.) Így tehát egy-egy iskola diákjainak összetétele meglehetősen vegyes lehet: az általános iskolát épp befejező diáktól a maga helyét a világban kereső huszonévesen át az átmenetileg pihenőszünetet tartó harmincas korosztályig. Maga az iskolaév is változatos képet mutat, vannak rövid és hosszú kurzusok (*korte og lange kurser*), ezeknek a hossza három hónaptól egy teljes iskolaévig terjedhet, bár az is igaz, hogy egy diák csak maximum 9 hónapig tanulhat ebben a képzési formában. A dánok számára ezek a programok pénzbe kerülnek, nem is kevésbe, sokan hónapokig gyűjtenek rá, vagy a helyi közigazgatási egységektől kaphatnak anyagi támogatást. Rajtuk kívül még külföldiek is gyakran megfordulnak a népfőiskolákon, vagy kivándorolt dánok küldik haza a gyermekeiket a nyelvet gyakorolni, vagy pedig különösen a Távol-Keletről, illetve az Európai Unióhoz újonnan csatlakozó országokból érkeznek ide diákok. Utóbbiak ittlétét a Cyrius program fedezi (3), az ő jóvoltukból tölthettem én is ezt a félét a Ronshoved Hojskolében. Az itt-tartózkodás egyetlen feltétele az, hogy minden külföldi diáknak kötelező a dán nyelvoktatás.

A népfőiskolák tárgyai a lehető legkülönbözőbbek lehetnek. Vannak úgynevezett általános tárgyakat oktató iskolák, vannak kifejezetten egyetemi előkészítőnek tekinthető iskolák, vannak művészetre vagy médiára specializálódott iskolák is. Az általános tárgyak között találhatunk sportot, irodalmat, társadalomtudományokat és pszichológiát is (1).

A hojskolékban nincsenek vizsgák, és nincs kötelezően elsajátítandó tananyag, hiszen ezek önkéntes alapon szerveződő iskolák. Minden esetben bentlakásos intézményekről van szó, ahol nemcsak a tanulás folyamata, hanem a kommunikáció, a közösségépítés és az integráció megteremtése is nagyon fontos.

1. kép

A dán népfőiskolán fontos a közösségépítés

A hojskole helye a dán oktatásban

A dán iskolarendszerről fontos tudni, hogy szigorúan önkéntes alapú, hiszen a dánok nagyon büszkék a demokráciájukra, így az iskoláztatás kérdése is teljesen önálló és szabad döntésen alapul. Ez azt jelenti, hogy nincs iskolakötelezettség, pontosabban 16 éves korig kötelező tanulni, de ezt nem kell intézményben tenni, bárki taníthatja otthon a saját vagy a környékbeliek gyerekeit (4). A jelenlegi dán oktatási miniszter, Bertel Haarder sem járt iskolába gimnáziumi éve előtt (5). Az iskolát, amely általában kilencéves, népiskolának (*folkskole*) vagy szabad iskolának (*friskole*) nevezik, ezzel is utalva a szabad választásra. A kilencedik év után különböző középiskolákba járhatnak a tanulók, például gimnáziumba, kereskedelmi iskolába (*handelskole*), ezek általában négyévesek, illetve létezik az úgynevezett *efterskole* intézménye, ez hároméves, nálunk talán a szakközépiskolának feleltethető meg. A diákok a 13. tanév végén kapják meg a bizonyítványukat, de nem gyakori, hogy 20-22 éves koruk előtt egyetemre mennének, így adják meg maguknak az esélyt, hogy céljuk és elképzeléseik kialakuljanak, és eszerint válasszanak maguknak szakmát és hivatást. Maga az egyetem egyébként minden esetben ingyenes, sőt a diákok nagyon komoly anyagi támogatást kapnak az államtól, hogy ne kelljen mással foglalkozniuk a tanulmányaikon kívül. Abban a három évben, amíg a dán fiatalok nem járnak egyetemre, választhatják a kétéves szaktanfolyamokat, amelyek bizonyos szakmai végzettséget adnak (mint nálunk az OKJ-s képzések) vagy a népfőiskolát.

A népfőiskolák létrejötte

A népfőiskolák története lassan 150 éves múltra tekint vissza, az intézmény a romantika korának jellegzetes terméke. A legelső ilyen típusú iskolát 1844-ben alapították Roddingben, de zömük a XIX. század második felében, a XX. század első évtizedeiben jött létre. Kialakulásukban két fontos tényező játszott szerepet: az első N. F. S. Grundtvig személye, tevékenysége és eszmerendszere, a másik pedig a dán állam formálódása, valamint a történelmi események.

Nikolai Frederik Severin Grundtvig (1783–1872) régi lelkész családból származó püspök, tanár, filológus, politikus, zsoltárszerző és egy, a lutheránus (vagyis evangélikus) egyházon belüli vallási irányzat alapítója volt. Eszméi radikálisnak tűntek, főleg a korabeliek szemében (abban az országban, ahol a népesség 99%-a a lutheránus egyházhoz tartozik). Véleménye szerint egy embernek például előbb saját népe mitológiáját kellene megismernie, ezután az Ószövetséget, mint egy másik nép eredettörténetét, és csak utána hallania Jézusról és az egymásnak többszörösen ellentmondó evangéliumokról. Eszméinek másik sarokkövévé az emberek tanítása vált, ez pedig az adott korszakban (XIX. század közepe) Dániában elsősorban a szegény paraszti réteget jelentette. Ennek megfelelően ezek az intézmények bárki számára nyitottá váltak, de a mai napig érezteti hatását az egyházi irányzat befolyása. (Ez a gyakorlatban a reggeli zsoltárecslést jelenti, amely minden diák számára kötelező, de ma már inkább a közösség együttlétét szolgálja.)

2. kép
N. F. S. Grundtvig, a népfőiskolák alapítóatyja

A népfőiskolák létrejöttének másik eleme a dán történelemben gyökerezik. A nagy Dánia folyamatosan veszített területeiből: a napóleoni háborúk eredményeképpen 1814-ben Norvégia kivált a Dán Királyságból (hogy azután még majd 100 évig Svédország része legyen), 1864-ben pedig elvesztették Schleswig-Holsteint is, azt a területet, ahonnan maga a királyi család is származik (6). Ez utóbbi dátum nagyon fontos a dán történelemben: a dánok egymás után sorozatban kilencszer veszítettek Németországgal szemben, és a XIX. század második felére teljesen kimerültek anyagilag és szellemileg is. Ebben a korszakban jöttek létre a népfőiskolák, amelyeknek többszörös feladatuk volt. Meg kellett erősíteniük a népet szellemileg és lélekben egyaránt, új dolgokat kellett tanítaniuk, hogy Dánia fejlődni tudjon, ébren kellett tartaniuk a nemzeti és a vallási öntudatot, meg kellett erősíteniük a munkamorált. Fontos volt még a demokratikus eszmék terjesztése is. A főiskolák szellemisége ennek megfelelően a toleranciát, az integrációt és a demokratizmust hirdeti. A népfőiskolai rendszer azóta is sikerrel működik, bár funkciója kissé átalakult, hangsúlyai eltolódtak.

Anyanyelvoktatás a népfőiskolákban

A nemzet, a nemzeti büszkeség fenntartása tehát nagyon fontos szerepet játszott az iskolák létrejöttkor, és a nemzet megtartásának fogalmában benne van a nyelv fokozott védelme is. A dán nyelvről érdemes tudni, hogy számtalan (a Koppenhágai Egyetem szerint 32) dialektusban beszélnek (7), és a főiskolák helyszínt biztosítottak arra, hogy az egymástól olykor nagyon eltérő nyelvváltozatokat beszélők találkozhassanak egymással. A XX. században lépett be a tantárgyak körébe az úgynevezett kreatív írás vagy írói műhely óra, amelyen az írásmesterség alapjaira tanítják a magukban irodalmi ambíciót érző diákokat. Ez a tantárgy rendkívül népszerű a hallgatók körében, létezik kifejezetten írásra szakosodott népfőiskola is.

A külföldiek számára kötelező dánoktatásról már szóltam, de fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ez minden egyes diák számára kötelező. Egyes iskolákban külön tantárgyként oktatják a dán kultúrát és a társadalmi ismereteket is, ezzel leginkább azt a tanulói réteget célozzák meg, akik külföldiként Dániában képzelik el a jövőjüket.

A dán–német határ mentén élő dánok számára az anyanyelvoktatásnak kiemelkedően fontos szerepe van. Amikor 1864-ben elcsatolták Schleswig és Holstein tartományát, több tízezer dán a német oldalon rekedt. Az első évtizedekben békében éltek, és használták a nyelvüket a hivatalokban, a templomokban és az iskolákban. Az első világháború végén a békekötésekkor népszavazáson döntött a két terület arról, hogy melyik országhoz tartozzon. Végül 1920-ban Schleswig nagyobbik részét ismét a Dán Királysághoz csatolták, a kisebbik fele és Holstein viszont Németországé lett (Kühl 2003: 355–381). Ennek eredményeképp körülbelül 50 000 dán anyanyelvű polgár maradt Dánia határain kívül. Az események hatására megélénkültek a nyelv megtartását célzó erőfeszítések, a határ mindkét oldalán iskolák (és népfőiskolák) alakultak. A későbbi évtizedekben azonban egyre nehezebbé vált az identitás megőrzése, korlátozták az anyanyelvi istentiszteletek számát, a dán kisebbség lapja, a *Flensborg Avis* csak német nyelven jelenhetett meg, a tanítás nyelve a német volt. A század utolsó évtizedeiben aztán enyhült a szigor, és ennek eredményeképpen mára ismét nagy népszerűségnek örvend a dán nyelv.

Az itt beszélt dán nyelvről (*sydslesvigsk*) meglehetősen eltérő véleményeket lehet hallani. Minthogy a dán nyelvben számtalan dialektus létezik, ezek egyike az úgynevezett *sonderjysk*, amely alapvetően különbözik a Koppenhága környékén beszélt és a köznyelvhez (*rigsdansk*) viszonylag közel álló nyelvtől. Ez az eltérés azonban nem csak a szókincsben mutatkozik meg: nagyon komoly grammatikai és fonetikai eltérések is vannak. A határ német részén élők körében ellenben csak minimálisan érezhető a *sonderjysk* hatása, beszédük sokkal inkább a sztenderd dánhoz hasonlít. Ahogy Hans Christophersen írja, az „itteni kiejtés [...] olyan, mintha egy tökéletes *rigsdansk* beszélőt hallanánk némi német akcentussal” (Christophersen 1996). Ennek oka az lehet, hogy az elmúlt 150 évben egységes törekvések voltak arra, hogy a nyelvüket megtartsák, jobba

tegyék és gondozzák, és ezzel a törekvésükkel a dániai köznyelvhez közelítettek. Meg kell azonban említeni, hogy a német nyelv hatása sem elhanyagolható, bár ez leginkább csak a szókincs területén mutatkozik meg, de a szintaktikát is érinti. Ennek szemléltetésére nézzünk egy példát: *Han lavede korekort i gar* 'Tegnap vizsgázott le vezetésből' – sydslesvigsk mondat. Németül így hangzik: *Er machte gestern den Führerschein*, a rigsdanskban pedig így: *Han bestod koreproven*. A sydslesvigsk mondat tökéletes tükörfordítása a németnek, ám a dán nyelvben ebben a formában nem létezik, jóllehet a két mondat jelentése megegyezik (Christophersen 1996).

A németországi dán kisebbségnek jelenleg 55 dán óvodája, 46 általános iskolája, két gimnáziuma, 11 egyéb iskolája (szak- és egyéb speciális iskolák) és egy népfőiskolája van (8). A gimnáziumok közt a régebbi és nevesebb, a flensborgi Duborg Gymnasium rendkívül rangos és népszerű intézmény, diákjai dánul és németül is tehetnek vizsgákat, tanáraik zöme dániai születésű vagy Dániában tanult, az oktatás nyelve nagyrészt dán, bizonyítványukat azonban két nyelven kapják meg. A diákok az érettségi után Németországban és Dániában is továbbtanulhatnak, ám gyakrabban választják Dániát, hiszen itt az ingyenes oktatáson túl magas állami támogatást is kapnak. Ugyancsak Németországban található a Jarupslund Hojskole, amelynek fő célkitűzése a dán nyelv megőrzése; az intézményben gyakran szerveznek rövidebb, kifejezetten a dán nyelv oktatását szolgáló kurzusokat. A határ dán oldalán a Ronshoved és Søderborg Hojskolét érdemes megemlíteni. A német területeken lévő törekvéseket a dán állam és Németország is támogatja. A kisebbség egyéb fontos intézményei még a már említett Flensburg Avis, a flensborgi székhelyű kisebbségi központ és a Központi Könyvtár is. Ez utóbbi hatásköre nem csupán a városra terjed ki, de kérésre könyveket szállítanak ki a környék bármelyik településére. Dán választási egyesület (SSW), különböző klubok, sportegyletek (69 darab), vasárnapi iskolák működnek, gyakran hirdetnek dán, illetve dán nyelvű tanfolyamokat, léteznek közösségi házak is (8). Az utóbbi évtizedek erőfeszítésének köszönhetően ezen a területen a nyelv nincs veszélyben, sőt, különösen Flensburg környékén, népszerűvé vált az eredetileg egynyelvű német családok körében, hogy a gyermekeket dánul taníttassák.

A dán népfőiskolai rendszer nehezen kategorizálható a mi magyar fogalmainkkal. A tantárgyak összetétele és a diákok származása is nagyon heterogén. Az iskolák célja azonban nem sokat változott az utóbbi 165 évben: követik a kor kihívásait, művelik a népet, továbbadják a demokrácia eszméjét és hirdetik a toleranciát – a határ mindkét oldalán.

Köszönettel tartozom Thue Damgaard Kjarhusnak, a Ronshoved Hojskole vezetőjének, aki előadásával és beszélgetéseivel nagyban segítette a cikk megírását.

Irodalom

Christophersen, Hans 1996. *Det danske sprog i Sydslesvig [A dán nyelv Dél-Schleswigben]*. Rostra Forlag.
<http://www.rostra.dk/dansk/dansprog.htm#4> (2009. január 20.)

Kühl, Jorgen 2003. *Den dansk-tyske mindretalmodel og Europa*. Institut for granseregrationsforskning. Aabenraa.

- (1) Általános információk a dán népfőiskolákról angolul. <http://www.hojskolerne.dk/the-folk-high-school> (2009. augusztus 27.)
- (2) Egy példa a 55+ programra a Ronshoved Hojskoléból. http://www.ronshoved.dk/korte-kurser/kurser/program_12weeks.php (2009. augusztus 27.)
- (3) A Cirius Alapítvány honlapja. <http://www.ciriusonline.dk/> (2009. augusztus 26.)
- (4) A dán Oktatási Minisztérium honlapja az oktatási rendszerről, a folkeskolékról. <http://www.eng.uvm.dk/Uddannelse/Primary%20and%20Lower%20Secondary%20Education/The%20Folkeskole.aspx> (2009. augusztus 26.)

- (5) Bertel Haarder életrajza. <http://www.eng.uvm.dk/The%20Ministry/The%20Minister.aspx> (2009. augusztus 26.)
- (6) A régió történetéről. <http://graenseforeningen-aalborg.dk/hvsydslesvig.htm> (2009. március 12.)
- (7) A Koppenhágai Egyetem nyelvészettel, dialektológiával foglalkozó honlapja. <http://dialekt.dk/dialekter/> (2009. augusztus 26.)
- (8) Dél-Schleswig számokban. <http://graenseforeningen-aalborg.dk/sydslesvigitel.htm> (2009. augusztus 26.)

Sváb, Ágnes: The Danish folk high school system and first-language education

Az írás szerzőjéről

Sváb Ágnes
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország
svabagnes[kukac]gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-6965-4698>